

Djursholm – Sveriges ledarsamhälle

Holmqvist, Mikael

Atlantis, 2015

De franska forskarna Michel Pinçon och Monique Pinçon-Charlot som studerat *la grande bourgeoisie* i Frankrike finner att varje elitgrupp har sin rumsliga plats. Denna tankefigur är utgångspunkten i Mikael Holmqvists studie *Djursholm – Sveriges ledarsamhälle* (2016). I detta ambitiösa och digra verk nagelfars och analyseras Djursholm och dess invånares göranden och låtanden i stort som smått. Djursholm framställs av författaren som ett exempel på ett särskilt slags samhälle – en *konsekrati* – som utmanar ett rådande meritokratiskt samhällsideal. Konsekratin bygger på föreställningen att individens sociala värde grundas i hennes aura, strålgans och nimbus – ett slags excellens i hur man förhåller sig till världen snarare än meritokratins ideal där kunskap och analytisk excellens anses eftersträvansvärt.

Holmqvist använder begreppet konsekration (lat. *consecrare*, ”att inviga någon”, ”att göra något heligt”) som analytiskt verktyg för att leda i bevis hur djursholmarnas prat och handlingar syftar till att skapa ett ”skinande” och moraliskt föredömligt samhälle, i syfte att uppnå estetisk och moralisk excellens. Teoretisk inspiration hämtas från Max Weber, Emile Durkheim samt även Pierre Bourdieus idéer om kulturellt kapital, där individers beteenden, kroppar och klädval; hur de rör sig, pratar och interagerar, gör att de upphöjs till ett slags sär-skildhet. Konsekration kräver alltså sociala handlingar och det är dessa som studeras.

Genom rikhaltig redovisning av studiens empiri bygger författaren upp sin tes om Djursholm som en konsekrati: Ett skinande samhälle genomsyrat av social kompetens och upphöjdhet; ett moraliskt och ouppnåeligt föredöme, där både kroppar (estetiska och vältränade) och själar (oförvitliga och moraliskt högtstående) vårdas. Kapitel som ”Djursholm enligt djursholmarna”, ”Djursholmarna enligt djursholmarna”, ”Vi på Djursholm” samt ”Att skapa en djursholmare” ger struktur åt analysen och tematiska underrubriker underlättar läsningen. En vana att stapla citat på varandra hade kunnat varieras med en mer tematisk gruppering av citaten.

Studien inleds med kapitlet ”Djursholm på avstånd” – en historisk återblick där Djursholms historia presenteras. När miljontals svenskar under 1900-talets första årtionden emigrerar till Amerika, lämnar de besuttna Stockholm för att bygga ett villasamhälle i lantlig miljö – med amerikanska trädgårdsstäder som modell. En av pionjärerna är Henrik Palme som 1889 skapar Djursholm genom att köpa Djursholms slott av släkten Banér. Detta första kapitel ger en grund för att förstå hur detta särpräglade villasamhälle har kunnat utvecklas och bestå.

Studien har en etnografisk ansats och det empiriska materialet är varierat och

omfångsrikt: 207 kvalitativa intervjuer med "djursholmare" och anställda från exempelvis skola, förskola, kommun, kyrka, vilka kompletteras med enkäter till barn, ungdomar och deras familjer. Författaren har observerat djursholmaren *in action* i föreningsliv, på fester och mingel, genom promenader, på cykel- och joggingsturer. Han noterar allt från klädval ("varför går djursholmaren i gummistövlar fastän det inte regnar?") till cafévanor ("varför orkar inte djursholmsungdomen bära ut sin egen bricka från fiket?"). På så vis fångas djursholmarens later och olater ("varför plockar inte djursholmarna upp sitt hundbajs?") på ett sätt som stärker och bekräftar resultat från intervjuer och enkäter. Författaren har dessutom med en blodhunds envishet dammsugit källor och annaler om Djursholm av igår och idag, och det är egentligen detta bricolage av olika metoder och ingångar som övertygar mig om att analysen står på solid grund. Med tanke på Djursholms påstådda slutenhet och distans gentemot sin omvärld är författarens gedigna empiri något av en prestation i sig. Författarens egen bakgrund i företagsekonomi, med professorstitel och elituniversitet i bagaget, verkar ha underlättat tillträdet till fältet. Att veta "hur man för sig" är i sig ett tecken på konsekration.

I studien används genomgående begreppet ledarsamhälle. Med ledare avses inte nödvändigtvis personer med en viss professionell position, även om det ofta sammanfaller – istället avses individer som innehar den legitimitet som avkrävs för makt och inflytande. I ledarskapsforskningen fokuseras ofta arbetsplatsen, dess organisation och socialisation. Här är det originellt nog ledarnas livsmiljö som penetreras och analyseras i syfte att bidra till kunskaps- och teoriutvecklingen på området.

Mikael Holmqvist belägger empiriskt hur djursholmarna, med ett självpåtaget tolknings- och handlingsföreträde, skapat en insynsskyddad värld, där särskilda handlingar och beteenden avkrävs för att konsekrationen ska upprätthållas och reproduceras. Författaren driver tesen att de geografiska, sociala och ekonomiska gränserna mellan Djursholm och omvärlden rent av är nödvändiga i görandet av Djursholm som just den skinande och upphöjda plats djursholmarna vill att den ska framstå som.

Studiens ambition att vara heltäckande är både dess styrka och svaghet. En halvering av antalet sidor hade räckt för att övertyga läsaren om de konsekreringsmekanismer som författaren använder 740 sidor för att belägga. Kvalitativa intervjuer i all ära, djursholmarens eget prat om hur de uppfattar Djursholm är långt ifrån ointressant, men låter i mina öron i vissa avseenden som vilket diskursivt format hembygdsprat som helst, om än särpräglad och ibland närmast komiskt utifrån observerade manér samt intervjupersonernas föreställningar om "djursholmarens" särskilda aura och förfining. I denna mening är djursholmarens vurmande för, och idealiserande av, sin hemort föga förvånande och ett välkänt fenomen för den geografiskt rörlige ("Haur du sitt Malmö, haur du sitt världen", är malmöiternas stolta understatement). Författarens observationer av vardagsliv och föreningsvanor, bibliotekets utbud av

föredrag, högmässans innehåll, mäklarnas presentation av Djursholmsobjekt med mera, kompletterar och fördjupar intervjuerna på ett trovärdigt sätt. Författaren har bokstavligen levt med Djursholm; förutom nämnd empiri har han tillsammans med familjen och på egen hand besökt restauranger, bibliotek, golfklubbar, föreningar, skolor och vistats i andra djursholmska miljöer. Han har flängt runt i joggningspår, studerat djursholmarens hantering av växelpengar i Konsum ("keep the change"), sedan decennier den enda livsmedelsaffären i Djursholms centrum. För den vetgirige finns mycket att lära. Att Kooperationen skulle vara arbetarrörelsens påfund vederläggs. Snarare var det, enligt studien, ursprungligen en liberal idé som föddes i Djursholm och senare övertogs av arbetarrörelsen. I Djursholm verkade en rad socialliberaler och reformatörer vid 1900-talets början. I studien nämns exempelvis pastor Natanael Beskow och Ludvig "Lubbe" Nordström – andra exempel var Erik Beckman, drivande bakom *Centralförbundet för Socialt arbete*, samt hans hustru Louise Woods.

Studien lider av viss upprepning och läsaren förstår tidigt vad författaren vill uppnå. En lätt matthet infinner sig därför efter att ha läst en tredjedel av boken, då konsekvreringstesen hamrats fast med sjutumsspik sida upp och sida ner. Den kvalitativa studiens möjlighet att arbeta mer öppet och förutsättningslöst genom att i högre grad lyfta fram variation och motsägelser hade gjort denna studie ännu intressantare. En andra andning infann sig dock och de sista kapitlen var tankeväckande, särskilt när "servicepersonalen", till vilken lärare och fritidspersonal hör (!), reflekterar över djursholmsbarnens skolgång. En sorglig bild av pseudo-vuxenhet och övergivenhet verkar inte ovanlig hos djursholmsungdomen. "Servicepersonalen" och kamrater blir viktiga när föräldrar har krävande yrken med långa arbetsdagar och resor. Betygshets och sociala krav följer ungdomarnas vardag. Samtidigt finns motsägande bilder, exempelvis visar sig förvärvsfrekvensen vara lägre i Djursholm än annorstädes – relativt sett lever fler på förmögenheter än i övriga delar av landet. Hemmafrun som fenomen finns också inbakad i denna statistik.

Studien är välskriven och analysen har många poänger. Som före detta djursholmare (ja, jag väljer att "komma ut" i denna recension) skrattade jag högt i vissa partier. Djursholmarens sociala färdigheter i form av "trevlighet", väl dokumenterade genom lärare och förskolepersonalens utsagor, är fascinerande och verkar närmast vara ett varumärke för konsekvreringen till ledare. Barnens sociala kompetens framstår för föräldrarna rentav viktigare än skolprestationer – möjligheten att köpa utbildning i utlandet kan alltid lösas, en större skam är barn som inte fungerar socialt. Social smidighet kan betraktas som oljan i konsekvrationsmaskineriet, men inte utan gnissel: Bygglov överklagas mer som regel än undantag – förhandlingskompetens och en vana att peka med hela handen tas fram när egna intressen hotas. Föräldrakraven på skolan är stora. Ett par citat: "Vore det inte för föräldrarna, så skulle det här vara ett fantas-

tiskt ställe att jobba på”, säger en lärare. En annan: ”Om man sätter fel betyg i elevens ögon kommer först gråtattacken, sedan föräldraattacken.” Trevligheten är alltså villkorad, vilket även märks bland vissa djursholmsungdomar i studien – arrogans och elitism verkar vara trevlighetens baksida.

Skolan i Djursholm påstås vara central för konsekvreringen till djursholmare. Författaren hävdar att kraven på höga betyg resulterat i viss betygsinflation. Relativt sett låg lärartäthet, med åtföljande grupparbeten och en del icke-behöriga lärare, visar sig tillhöra skolans vardag. Detta är ett fenomen som många av oss känner igen från dagens skolvärld och således inte ett samhällsfenomen som enbart kan tillskrivas Djursholm; må så vara att dessa tendenser är tydligare och därigenom mer tack samma att hantera analytiskt i detta slags samhälle. Skolans organisering och tidsanda torde ha stor betydelse för nuvarande Viktor Rydbergs skolor (drivna i stiftelseform), undervisningens upplägg och kraven på höga betyg. Varje förälder med skolbarn känner igen lärarnas uppgivna resonemang kring elevers målorientering och betygsfixering. En större öppenhet inför Djursholm-i-samhället hade varit relevant i denna del av analysen.

Min egen erfarenhet av att bo i Djursholm under tonåren (1968–74) har givetvis påverkat läsningen. Djursholms Samskola, vid denna tid både högstadium och gymnasium, var då i kommunal regi. Jag minns engagerade och krävande lärare. En av dem – Per G. Andrén, docent i historia – ilsknade till när vi inte förstod att jämföra USA och Sovjetunionen (”Flickor ni ska jämföra, JÄMFÖRA OCH ANALYSERA! Inte rabbla fakta!”). Den skola som framställs i studien har föga gemensamt med den utbildning jag fick. Skolan som samhällsinstitution är starkt påverkad av skolpolitik och tidsanda, vilket kunde ha framgått tydligare i studien. Liknande kritik kan framföras om den ekonomiska utvecklingen. Prisutvecklingen på hus i Stockholm och dess omnejd, och de personer som har råd att bo där idag, kan antas ha stor betydelse för dagens Djursholm. Äldre generationers djursholmares reaktioner på nyinflyttade är ett exempel på gnissel som funnits under lång tid; något som verkar ha accentuerats när rikedom blivit nödvändig för ett boende i Djursholm. Mina föräldrar köpte sitt – enligt djursholmska mått mätt – lilla hus i Djursholm (”Är det ni som bor i lekstugan?”) för 295 000 kronor 1967 och om vi inte flyttat därifrån, hade huset varit värt 15 miljoner – det säger något om prisutvecklingen på bostäder och den typ av inkomst som krävs för att flytta till Djursholm idag. I studien beklagar en välkänd person från finansvärlden att ”Stureplansgenerationen” flyttat in. Den moral och de koder som förknippats med tidigare generationer – stilfull måttfullhet och att inte i onödan skylta med sin rikedom – riskerar att bytas ut mot en pinsam vräkighet, vilken hotar djursholmaren som moraliskt föredöme och därmed den konsekration som ett dylikt ledarsamhälle, enligt författaren, eftersträvar.

Djursholmarna lär (med viss rätt) sätta sin fina cognac i halsen vid läsningen av

Djursholm – Sveriges ledarsamhälle, alternativt undslippa sig en och annan okonsekkrerande svordom. Vid analys av strukturer finns risken att variation och motsägelser tonas ner för den analytiska skärpans skull. Den "djursholmare" som skrivs fram i studien framstår emellanåt som väl endimensionell, för att inte säga karikerad.

Sammanfattningsvis en välskriven och läsvärd studie, som bryter ny mark i relativt okänd akademisk terräng. Samhälleliga ideal och tidsanda är som tidigare omnämnts ganska frånvarande i studien, vilket har både för- och nackdelar. Djursholm framställs som en öde ö, frivilligt avskuren från det omgivande samhället, med egna moraliska koder och lagar som odlas i konsekkreringens namn. Genom att krutet i hög grad läggs på "djursholmaren" i Djursholm, snarare än på djursholmaren-i-samhället störs inte analysen av intilliggande brus. Samtidigt sipprar samhället givetvis in även i denna värdekonservativa livsmiljö.

På konsekkrerande utbildningar som jurist-, ekonom- och läkarprogram läser många av de ungdomar som ska upprätthålla rättsväsendet, leda näringslivet och vårda våra kroppar och själar. Inte så få av dessa kommer från djursholmsliknande miljöer, vilket kan synas olustigt när erfarenheterna från elitistiska miljöer verkar relativt begränsa(n)de, för att inte säga trångsynta. Att förstå ledarsamhällets logiker och ideal hjälper oss att få syn på strukturers betydelse för hur både samhälle och individ formas. Samtidigt finns risker när individer tillskrivs "egenskaper" och "karaktärsdrag". Inte ens "djursholmare" är *consecrational dopes* – de är liksom alla människor komplexa med möjlighet att agera, ja, till och med bjuda motstånd, mot konsekkrationsmaskineriet.

Elizabeth Martinell Barfoed

Socionom, journalist och fil.dr i socialt arbete

Socialhögskolan, Lunds universitet